

Online ISSN 2335-2388

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2014 Nr. 26 (31)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 26 (31)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantika, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Balcan Rusistics (2004)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania
Linguistic Bibliography Online (2012)	Brill Leiden, Netherlands
Ulrichs (2013)	Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“

Respectus Philologicus

Vilniaus universitetas

Vilnius University

Kauno humanitarinis fakultetas

Kaunas Faculty of Humanities

Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail Respectus.Philologicus@khf.vu.lt

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage www.rephi.khf.vu.lt

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)

Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)

Giedrė Drėgvaitė (anglų kalba / język angielski / English language)

Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2014

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2014

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny
 w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr.
 (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab.
 (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Balta-
 rusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H),
 Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-
 Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny
 w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w
 Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych,
 dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr.
 (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab.
 (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H),
 Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H),
 Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H),
 Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego,
 dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H),
 Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H),
 Niemcy
- Alozas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa
- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja,

- profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starszy pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikėlionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruskowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Tokor** Jeruzalės hebrajų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelsen	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruskowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Israel

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. DISKURSO IR NARATYVO TYRIMAI / BADANIA NAD DYSKURSEM I NARRACJĄ

Olga Senkāne (Latvija / Łotwa). Implied Author in Philosophical Novels.....	13
Ewa Piotrowska-Oberda (Lenkija / Polska). The Quest for Knowledge in the <i>King James Bible</i>	27
Jurgita Astrauskienė, Jadvyga Krūminienė (Lietuva / Litwa). John Webster's Drama <i>The Duchess Of Malfi</i> : The Contexts and Contests of Wit	44
Елена Бразговская (Rusija / Rosja). Человек в «точках интенсивности»: сад как пространство самоидентификации	57
Анна Дащенко (Ukraina / Ukraina). «Послесловие к запискам о надписях на бронзе и камнях» Ли Цинчжао	68
Anna Wzorek (Lenkija / Polska). Wojciech Żukrowski (jakiego nie pamiętamy) – dla małoletniego odbiorcy	87
Kristina Bačiulienė (Lietuva / Litwa). Meilės kalba Marcelijaus Martinaičio knygoje <i>Atmintys</i>	98
Ewa Anna Piasta (Lenkija / Polska). Funkcja milczenia w powieści <i>Chusta Weroniki</i> Gertrudy von le Fort.....	110
Agnieszka Łobodziec (Lenkija / Polska). Violent Black Man and the Myth of Black Macho in Eugene O'Neill's <i>The Dreamy Kid</i>	123
Svetozar Poštić (Lietuva / Litwa). To Act or not to Act: How Coleridge Changed the Way We See <i>Hamlet</i>	133

II. KALBA. VISUOMENĖ. KULTŪRA / JĘZYK. SPOŁECZEŃSTWO. KULTURA

Tatyana Skrebtsova (Rusija / Rosja). The Concepts “Centre” and “Periphery” in the History of Linguistics: From Field Theory to Modern Cognitivism	144
Лара Синельникова (Ukraina / Ukraina). Дискурсивное пространство лингвокультурного типажа «профессор».....	152
Dorota Polowniak-Wawrzonek (Lenkija / Polska). Metafora w ujęciu kognitywnym.....	166
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Eglė Keturakienė (Lietuva / Litwa). Amžinas dabartiškumas <i>Naujosios Romuvos</i> (1931–1940) reklamos	177
Skirmantė Biržietienė, Eglė Gabrėnaitė (Lietuva / Litwa). Eristinis argumentavimas reklamoje	190
Elżbieta Michow (Lenkija / Polska). Polskie i bułgarskie frazeologizmy somatyczne motywowane przez nazwy części ciała służących do myślenia	203
Małgorzata Krzysztofik (Lenkija / Polska). Aksjologia czasu antropologicznego w XVII-wiecznych kalendarzach gdańskich Stefana Furmana.....	217

Greta Kaušikaitė, Tatyana Solomonik-Pankrašova (Lietuva / Litwa). Vernacular Translation as Enarratio Poetarum: Caedmon's "Hymn of Creation"	230
Ирина Роляк (Lenkija / Polska). Об особенностях терминологической группы слов со значением 'цена – стоимость' / 'cena – wartość' и проблеме их эквивалентности в переводе	239
Marek Przeniosło, Małgorzata Przeniosło (Lenkija / Polska). Wilno i Wileńszczyzna w okresie ewakuacji wojsk i władz rosyjskich w 1915 r.	248
Iłona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lietuva / Litwa). Veliuonos apylinkių pravardžių struktūros ypatumai: antrinės pravardės	262
 III. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŽLIWE KWESTIE	
Алла Дюмидова, Виктория Макарова (Lietuva / Litwa). Движение «естественное родительство» – как (как бы) противостояние обществу потребления	270
 IV. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY	
John R. Taylor (Naujoji Zelandija / Nowa Zelandia). Kalba mąstyme. II dalis. Vertė / Tłum. Živilė Nemickienė	283
 V. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO	
Knygų recenzijos / Recenzje książek	
Йенс Херльт (Šveicarija / Szwajcaria). КОВТУН, Н. В. (ред.), 2014. <i>Кризис литературоцентризма. Утрата идентичности vs. новые возможности</i> . Москва: Флинта	295
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Lietuva / Litwa). MAČIULIS-MAIRONIS, Jonas, 2014. <i>Pavasario balsai. 1920 metų leidimo maketo fotografinė kopija</i> . Rengėja ir įvadinio teksto autorė Virginija Babonaitė. Kaunas: Naujasis lankas	298
Michał Mazurkiewicz (Lenkija / Polska). BISKUPSKI, Mieczysław B. B., 2011. <i>Nieznana wojna Hollywood przeciwko Polsce 1939–1945</i> . Warszawa: Fijorr Publishing	302
Ewa Kula, Tomasz Maliszewski (Lenkija / Polska). LOBANOV, N. A., MAŹEIKIENĖ, N., SKVORTSOV, V. N. (Eds), 2013. <i>Continuous education as a prerequisite of the development of professional competences. Monography</i> , Saint-Petersburg	304
Anonsai / Zapowiedzi	308
 VI. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMIS / ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI	
VII. MŪSŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY	323

CONTENTS

I. RESEARCH OF DISCOURSE AND NARRATIVE

Olga Senkāne (Latvia). Implied Author in Philosophical Novels	13
Ewa Piotrowska-Oberda (Poland). The Quest for Knowledge in the <i>King James Bible</i>	27
Jurgita Astrauskienė, Jadvyga Krūminienė (Lithuania). John Webster's Drama <i>The Duchess of Malfi</i> : The Contexts and Contests of Wit	44
Elena Brazgovskaya (Russia). Man in the "Points of Intensity": Garden as a Space of Self-Identification.	57
Ganna Dashchenko (Ukraine). "Postface to a Catalogue on Bronze and Stone Inscriptions" by Li Qingzhao	68
Anna Wzorek (Poland). Wojciech Żukrowski (who We do not Remember) – for the Young Reader	87
Kristina Bačiulienė (Lithuania). Language of Love in Marcelijus Martinaitis <i>Atmintys</i>	98
Ewa Anna Piasta (Poland). The Function of Silence in Gertrud von le Fort's Novel <i>The Veil of Veronica</i>	110
Agnieszka Łobodziec (Poland). Violent Black Man and the Myth of Black Macho in Eugene O'Neill's <i>The Dreamy Kid</i>	123
Svetozar Poštić (Lithuania). To Act or not to Act: How Coleridge Changed the Way We See <i>Hamlet</i>	133

II. LANGUAGE. SOCIETY. CULTURE

Tatyana Skrebtsova (Russia). The Concepts "Centre" and "Periphery" in the History of Linguistics: From Field Theory to Modern Cognitivism	144
Lara Sinelnikova (Ukraine). Discourse Space of the Linguocultural Character Type "Professor"	152
Dorota Połowniak-Wawrzonek (Poland). Metaphor in Cognitive Approach	166
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Eglė Keturakienė (Lithuania). Eternal Contemporaneity in Advertisements of <i>Naujoji Romuva</i> (1931–1940).....	177
Skirmantė Biržietienė, Eglė Gabrėnaitė (Lithuania). Eristic Argumentation in Advertising....	190
Elżbieta Michow (Poland). Polish and Bulgarian Somatic Phrases Justified with the Names of the Parts of the Body Designed for Thinking	203
Malgorzata Krzysztofik (Poland). Axiology of Anthropological Time in Stefan Furman's Calendars of the 17 th Century Gdansk.	217
Greta Kaušikaitė, Tatyana Solomonik-Pankrašova (Lithuania). Vernacular Translation as Enarratio Poetarum: Cædmon's "Hymn of Creation"	230

Irina Rolak (Poland). On the Peculiarities of Terminological Word Group with Meaning “Value-Based Pricing” and the Problem of Their Equivalence in Translation.....	239
Marek Przeniosło, Małgorzata Przeniosło (Poland). Vilnius and the Vilnius Region in the Period of Evacuation of Russian Army and Authorities in 1915.....	248
Ilona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lithuania). The Peculiarities of Nickname Structure in the Vicinity of Veliuona: Secondary Nicknames	262
 III. SENSITIVE ISSUES	
Ala Diomidova, Viktorija Makarova (Lithuania). Movement of “Natural Parenting” as (as if) a Confrontation with a Consumer Society	270
 IV. OUR TRANSLATIONS	
John R. Taylor (New Zealand). Kalba mūsų mintyse. II dalis / Language in the Mind. Part II. Translated by Živilė Nemickienė.....	283
 V. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE	
Book reviews	
Йенс Херльт (Switzerland). КОБТУН, Н. В. (ed.), 2014. <i>Кризис литературоцентризма. Утрата идентичности vs. новые возможности</i> . Москва: Флинта	295
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Lithuania). MAČIULIS-MAIRONIS, Jonas, 2014. <i>Pavasario balsai. 1920 metų leidimo maketo fotografinė kopija</i> . Ed. Virginija Babonaitė. Kaunas: Naujasis lankas	298
Michał Mazurkiewicz (Poland). BISKUPSKI, Mieczysław B. B., 2011. <i>Nieznana wojna Hollywood przeciwko Polsce 1939–1945</i> . Warszawa: Fijorr Publishing	302
Ewa Kula, Tomasz Maliszewski (Poland). LOBANOV, N. A., MAŽEIKIENĖ, N., SKVORTSOV, V. N. (Eds), 2013. <i>Continuous education as a prerequisite of the development of professional competences. Monography</i> , Saint-Petersburg.....	304
 Announcements	308
 VI. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION	310
 VII. OUR AUTHORS	323

Anna Wzorek

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Filologii Polskiej

ul. Świętokrzyska 15, 25–406 Kielce, Polska

Tel. 41 313 37 17

E-mail: ag.wzorek@wp.pl

Zainteresowania naukowe: polska literatura współczesna, literatura i kultura popularna, dramat międzywojenny

WOJCIECH ŻUKROWSKI (JAKIEGO NIE PAMIĘTAMY) – DLA MAŁOLETNIEGO ODBIORCY

Artykuł służy przybliżeniu zapomnianych utworów Wojciecha Żukrowskiego dla dzieci i młodzieży. W pamięci niedorosłych czytelników autor ten zapisał się przede wszystkim jako twórca baśniowego *Tiutiurlistanu* i *Blablacji* („*Porwanie w Tiutiurlistanie*”, „*Na tronie w Blabonie*”), względnie zbieracz wietnamskich legend i baśni („*Ognisko w dżungli*”). Tymczasem Żukrowski pozostawił po sobie szereg tekstów o adresie dziecięco-młodzieżowym, które nie zdobyły popularności. Należą do nich dwie powieści współczesne „*Słoneczne lato*” (1952), „*Poszukiwacze skarbów*” (1954), opowiadanie „wietnamskie” „*Mój przyjaciel słoń*” (1957) oraz historyczne „*Szabla Gabrysia*” (1952), a także poemat „*Bal w agreście*” (1943). Artykuł zawiera analizę tych tytułów; ponadto pada w nim ważne pytanie o przyczyny braku powodzenia wyżej wymienionych tekstów. W podsumowaniu wywodu czytamy, iż zapomniane utwory Żukrowskiego dla dzieci i młodzieży nie są pozbawione wartości, kryją w sobie wiele walorów estetycznych („*Bal w agreście*”), poznawczych („*Poszukiwacze skarbów*”, „*Mój przyjaciel słoń*”) czy wychowawczych („*Słoneczne lato*” uwrażliwia na piękno przyrody, „*Mój przyjaciel słoń*” mówi o elementarnym prawie każdego człowieka do wolności). Poddane analizie utwory Wojciecha Żukrowskiego są jednak anachroniczne dla współczesnego odbiorcy, przestarzałe głównie ze względu na podjętą tematykę i rozsiane w nich akcenty socrealistyczne. Ostateczna konkluzja artykułu brzmi zatem pesymistycznie: zapomniane teksty Żukrowskiego dla małego odbiorcy najprawdopodobniej nie doczekają się żywego zainteresowania ze strony dzisiejszego czytelnika.

SŁOWA KLUCZOWE: literatura dla dzieci i młodzieży, Wojciech Żukrowski, socrealizm.

W bogatym, zróżnicowanym tematycznie¹ dorobku literackim Wojciecha Żukrowskiego (1916–2000) wyraźnie rysują się dwa nurty – dla odbiorcy dorosłego oraz dla małego czytelnika. Pierwszy reprezentują znakomite utwory: *Lotna*, *Kamienne tablice*, *Noce Ariadny* (następująco ocenione przez Stefana Melkowskiego: „brylant w mierzwie [w zestawieniu z *Diagnozą*, *Opowieściami niepokojącymi* oraz *Kwasoodpornymi*, wydanymi we wspólnym tomie *W kamieniołomie – A. W.*]” – Melkowski 1985: 106), „[...] prawdziwe arcydzieło nowelistyki polskiej” – Melkowski 1985: 106), *Szczęściarz* – by poprzestać na najbardziej wartościowych tytułach, na trwałe wpisanych do kanonu literatury polskiej. Drugi nurt jest uboższy. Tutaj mieści się przede wszystkim znakomite *Porwanie w Tiutiurlistanie*, nieprzypadkowo okrzyknięte „najpiękniejszą książką roku 1946” (Starowieyska-Morstinowa 1946: 7), nazwane „uroczą książką” (Kołodziejczyk

¹ W swojej książce (Wzorek 2013: 13–127) wyodrębniam cztery kręgi tematyczne w prozie autora *Lotnej* i *Kamiennych tablic*: świat wojny, Azja, współczesność, groteska i opowieści niesamowite.

1948: 98). *Porwanie* spotkało się zresztą z wieloma dowodami uznania. W 1976 r. wpisano je na Honorową Listę Hansa Christiana Andersena, wznowiono blisko 20 razy (!), przetłumaczono na kilkanaście języków europejskich (m.in. na język rosyjski, słowacki, czeski, litewski, łotewski, niemiecki, rumuński, ormiański, bułgarski), dokonano adaptacji scenicznej, filmowej, radiowej, ba – nawet operowej. Przez długie lata baśniowy Tiutiurlistan znajdował się na liście lektur szkolnych. Trzeba podkreślić, iż *Porwanie* także dzisiaj, po blisko 70. latach od pierwszego wydania (choć jego sława na pewno okrzepla) jest pozycją znaną. Dość powiedzieć, że w latach 1955–2005 interesujący nas utwór miał aż 27 premier na scenach krajowych, m.in. w wałbrzyskim Teatrze Lalki i Aktora (sezon artystyczny 1954/55), w Teatrze „Guliwer” w Warszawie (sezon artystyczny 1960/61 oraz 1977/78), w Teatrze im. J. Słowackiego w Krakowie (sezon artystyczny 1976/77), w Teatrze Narodowym (Scena na Woli, sezon artystyczny 1988/89), w Teatrze Lalki i Aktora „Kubuś” w Kielcach (sezon artystyczny 1988/89)². Baśniowy Tiutiurlistan, który zrodził się w wyobraźni Żukrowskiego, wciąż ma wiele do zaoferowania czytelnikowi, także temu współczesnemu, żyjącemu w innej Polsce niż autor, w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej, w dobie globalizacji. Walerami tego tekstu były, są i pewnie pozostaną akcenty parodystyczne, ucłowieczone postaci, które zaprzeczają naszym przyzwyczajeniom i stereotypom myślowym (kot Mysibrat – na co wskazuje jego imię – okazuje się sprzymierzeńcem myszy, lisica natomiast nie jest Chytruską, lecz Chytraską, nie ma w niej nic z lisiej przebiegłości, więcej – stanowi jej przeciwieństwo – nawet pchły na swej sierści otacza troską), wreszcie humor – zarówno sytuacyjny, jak i słowny. Dla przykładu przytoczmy opis Skąpic i jego niewyobrażalnie chciwych mieszkańców: „Słońce te strony omijało czujnie, bo co chwila wypadały z chat gromady chłopaków i skacząc na jednej nodze, darły garście promieni, wiązały w pęczki i ciskały do worków, by zaoszczędzić paliwa na zimę. [...] Zdumiewał się kogut. Tu ojciec synalka chwali, że cudzego parkanu nałamał, tam babka wnuczkę przez piersi sznurkiem wiąże, żeby mniej oddychała. [...] Na przodzie stał sam wójt Kutwa Centusik w połatanej katanie. Ubrania, które tu uchodziły za bardzo wytworne, wstydziłby się nosić przyzwoity strach na wróble. Chudy był przeraźliwie, bo wargi miał zapięte na kłódkę, by go zbyt często nie ogarniała pokusa jedzenia” (Żukrowski 1980: 216).

Żukrowski dla małoletniego odbiorcy kojarzony jest zatem – i słusznie – przede wszystkim z *Porwaniem w Tiutiurlistanie*. Zdecydowanie mniej znane są dwa inne jego utwory: kontynuacja tiutiurlistańskiej historii *Na tronie w Blabonie* (powstała w latach 80.) oraz zbiór baśni wietnamskich *Ognisko w dżungli*. W nurcie pisarstwa Żukrowskiego dla dzieci i młodzieży są jednak tytuły prawie całkowicie zapomniane tak przez historyków literatury, wydawców, jak i czytelników. Należą do nich: dwie powieści współczesne *Słoneczne lato* (1952), *Poszukiwacze skarbów* (1954), opowiadanie „wietnamskie” *Mój przyjaciel słoń* (1957), opowiadanie historyczne *Szabla Gabrysia* (1952), a także poemacik *Bal w agreście* (1943). Omówmy je w takim porządku. *Słoneczne lato* to utwór o charakterze przygodowo-przyrodniczym; ma formę pamiętnika spisywanego przez kilkuletnią

² Szczegółowy wykaz premier *Porwania w Tiutiurlistanie* na scenach krajowych we wspomnianym przedziale czasowym zob. Wzorek 2012: 543–545.

Kasię – kolonistkę w Cisowie. Dziewczynka opowiada o wakacjach spędzonych w gronie rówieśników, w wiejskim domu o uroczej nazwie „Słoneczko”. Sytuacje relacjonowane przez małą bohaterkę-narratorkę nie układają się w ciąg przyczynowo-skutkowy. „Nie znajdzie tu czytelnik żywej akcji” (Cz. 1952: 11) – jak informowano przed laty na łamach tygodnika „Dziś i jutro”. Kasia referuje w miarę samodzielne epizody; mówi o sprawach ważnych z punktu widzenia dziecka. Zajmują ją: nieudana próba latania zakończona zniszczeniem malw rosnących wokół domu, znaleziona w lesie pajęczyna, przypominająca serwetę, świerkowe klocki przeznaczone do wyrobu papieru czy meble powstałe metodą intarsji. Bohaterka-narratorka przede wszystkim fascynuje się przyrodą, interesują ją – na co wskazują tytuły krótkich rozdziałów jej pamiętnika – młode drzewa ze szkółki leśnej, paprocie, dziupla w starym dębie, zasiedlona przez rodzinę dzięciołów, brzozy, ogromny świerkowy las oraz dwa drzewa – sosna i brzoza rosnące tuż przy domu. Kreśląc obrazy przyrody – co zresztą typowe dla prozy przyrodniczej z pierwszych lat powojennych – autor rezygnuje z antropomorfizacji, nie wprowadza elementów baśniowych. Daje czytelnikowi realistyczne obrazy lasu, tartaku, zachwaszczonego pola. Oto przykładowy opis przyrody, włożony w usta Kasi: „Z góry było widać młody laszek brzozowy. Liście bardzo zielone, a pnie zupełnie białe. Gdy wiatr powiał, wyglądało jakby drzewa w słońcu tańczyły, kołysała się cała brzezinka. Podeszłam na sam krajuśzek skały. Nic się nie bałam, zdawało mi się, że nawet jakbym spadła prosto w puch młodych listków, to mogłabym machnąć sto koziołków jak na tapczanie tatusia i znowu polecieć do góry”³ (1, s. 22).

W zaledwie kilku miejscach Żukrowski tworzy namiastkę personifikacji. Tak dzieje się w opisie szkółki leśnej, gdy młode drzewka zostają potraktowane jak uczące się dzieci: „[...] Młode choinki uczą się, jak korzystać ze słońca i powietrza, jak gęsto rozłożyć gałązki, żeby się nie zmarnowała ani jedna kropelka wody, żeby nie przepadł ani jeden promyk. Uczą się pilnie i wyrosną w gromadzie na mocne, zdrowe drzewa, które oprą się każdej wichurze. [...] Górą stara sosna zaszumi, a one wszystkie potem odszumią, powtarzają i kiwają czubkami, że wszystko zrozumiały. Zupełnie jak dzieci w klasie” (1, s. 9–10).

Dzięki niezwykle realistycznym obrazom natury, dzięki temu, iż za pośrednictwem swej bohaterki, a zarazem narratorki Żukrowski poucza młodego odbiorcę o życiu lasu i wykorzystaniu drewna, *Słoneczne lato* świetnie wkomponowuje się w nurt powojennej prozy przyrodniczej. Tę odmianę literatury dziecięcej Stanisław Frycie charakteryzuje w słowach: „[...] Z uwagi na wszechwładną dominację realizmu deskrypcyjnego w prozie przyrodniczej dla dzieci triumfowała dosłowność: w opisie świata przyrody, w kreacjach bohaterów zwierzęcych, w ujmowaniu ich losu nie było miejsca na umowne wizje literackie – na elementy baśniowo-fantastyczne, antropomorfizację” (Frycie 1978: 225).

³ Podaję wykaz analizowanych tekstów W. Żukrowskiego i sposób ich oznaczania w tekście głównym:

Słoneczne lato, Warszawa 1954 (1);
Poszukiwacze skarbów, Warszawa 1954 (2);
Mój przyjaciel słoń, Warszawa 1960 (3);
Szabla Gabrysia, Warszawa 1954 (4);
Bal w agrestie, Kraków 1943 (5).

Po każdym cytacie w nawiasie umieszczam cyfrę oznaczającą tytuł utworu oraz numer strony.

Można powiedzieć, że stroniąc od uczłowiczania przyrody, od ujęć nierealistycznych, Żukrowski idzie w ślady twórców gawędy przyrodniczej (formy pośredniej pomiędzy beletrystyką a szkicem przyrodniczym – zob. Frycie 1978: 226) – Jana Żabińskiego, Tadeusza Goździkiewicza czy Jana Sokołowskiego. Pierwszy z nich, notabene założyciel i wieloletni dyrektor warszawskiego ZOO, w swoich utworach (*Przekrój przez ZOO* – 1953, *Jak powstała trąba słonia* – 1955) przybliży zwyczaje zwierząt, mówi o ich przystosowaniu do środowiska, skupia się również na problemach ewolucji. Najbardziej znanymi tekstami Tadeusza Goździkiewicza są: *W lesie i pod lasem* (1955) i *Okruchy przyrody* (1956). Jan Sokołowski z kolei pozostawił szereg książek z zakresu ornitologii: *Co bociek klekotał* (1953), *W gniazdach jaskółki* (1955), *Dzięcioł* (1955). *Słoneczne lato* nie jest jednak gawędą przyrodniczą *sensu stricto*, w utworze występują przecież elementy fikcji literackiej. Tekst stylizowany jest na pamiętnik kilkuletniej dziewczynki, zatem jedynie zbliża się do modnych ówczesnie opowieści o przyrodzie, bardziej popularnonaukowych niż beletrystycznych.

Słoneczne lato urzeka nie tylko realistycznymi obrazami przyrody, ale także tym, iż pokazuje rzeczywistość widzianą oczami dziecka, oddaje dziecięce spojrzenie na świat. Tę jakość omawianego tekstu docenili recenzenci wypowiadający się zarówno w „Dziś i jutro”, jak i w „Tygodniku Powszechnym”: „Autor niezwykle trafnie wczuł się w psychikę dziecka, patrzy jego oczami i mówi jego językiem tak dobrze, iż chwilami zapomina się, że książka napisana jest nie przez małą Kasię, a przez dorosłego pana Żukrowskiego” (Cz. 1952: 11); „[...] Żadna rzecz, zjawisko ani pojęcie nie ma przytłaczającego ciężaru i skomplikowania, znanego dorosłym. [...] Każdy problem, pozbawiony nudy i przymusu dorosłego zrzędzenia, ukazany jest już jako sprawa przyswojona rozumieniu dziecka, oczywista i naturalna” (Golmont-Hennelowa 1952: 8).

Bohaterka-narratorka Żukrowskiego zastanawia się nad poprawną pisownią rzeczownika dudek (1, s. 33), nie wie, czy dwa drzewa rosnące pod domem wypada nazwać „laskiem, laseczkiem, a może lasiuńkiem” (1, s. 34). W końcu decyduje się na określenie „nasz lasuś” (1, s. 35). Zdumiewa ją fakt – jak wyrazi się w pewnym miejscu – iż „tyle rzeczy jest zrobionych z drzewa: grabie, łyżki, łopata do wkładania chleba, koryto u prosiąt, cebrzyk u krowy. [...] Dawniej i pług był z drzewa, wtedy nazywał się sochą” (1, s. 45). Kasia prezentuje typowy dla osoby niedorosłej ogląd świata, toteż wielokrotnie bywa zaskakiwana. Dopiero z czasem dowiaduje się, że drzewa rosną w leśnej szkółce, że ściany stodoły – dla dobra składowanego zboża – nie mogą być szczelne, że papierówka to nie tylko wczesna odmiana jabłek, ale także nazwa drewna służącego do produkcji papieru.

Poszukiwacze skarbów – druga współczesna powieść Żukrowskiego reprezentuje gatunek deprecjonowany w dobie socrealizmu – powieść przygodową. Utwór, pokrewny *Księżde urwisów* Edmunda Niziurskiego, przedstawia czwórkę dzieci – Maćka, Zenka, Janka oraz najmłodszą wśród nich Pelasię Bednorz, którzy – jak zapowiada tytuł – poszukują skarbu. Początkowo mają o nim fałszywe wyobrażenie, zbyt dosłownie bowiem interpretują słowa starej Witkowskiej i inżyniera Bukaly. Wkrótce jednak przekonują się, iż idzie o odnalezienie pokładów wysokogatunkowej gliny, odpornej na temperaturę, a zatem ogniotrwałej. Powieść – co wynika z adresu społecznego – odznacza się dość żywą akcją (urozmaica ją wątek zaginięcia trojga dzieci w piwnicach zamku w Zabroniu,

zakończony szczęśliwie), bogatą galerią bohaterów, o których bardzo ciepło wyrażono się na łamach „Tygodnika Powszechnego”: „Z postaciami opowieści zżywamy się od pierwszej chwili – czy będą to chłopcy i dziewczęta pomagający w pracy ekipie geodetów wyznaczających miejsce pod nową cegielnię, czy stara babka Witkowska, inżynier Bukala, garncarz Zawisłak czy hutnik Bednorz... Postacie są żywe, plastyczne, a nie papieroplastyczne, mówią językiem codziennym, dobrze zróżnicowanym” (Pigoń 1954: 7).

Poszukiwaczy skarbów generalnie przyjęto dobrze. Pozytywne recenzje wyszły spod pióra Andrzeja Lama (zob. Lam 1954: 6) i cytowanego już recenzenta „Tygodnika Powszechnego” (zob. Pigoń 1954: 7). Do głównych walorów powieści, obok wspomnianej już konstrukcji akcji i kreacji postaci, zaliczono język, humor słowny i sytuacyjny, wreszcie zdjęcia Tadeusza Przytkowskiego, który zręcznie ozdobił wcześniejszą książkę Żukrowskiego (*Słoneczne lato*), a w przypadku *Poszukiwaczy skarbów* miał zadanie ułatwione, gdyż fotografował bliską sercu Kielecczyznę. *Poszukiwacze skarbów* to jednak nie tylko powieść o przygodach czwórki dzieci, z wiodącą kreacją Maćka Bukaly – syna inżyniera-geodety, poszukującego wysokogatunkowej gliny, to przede wszystkim utwór o użyteczności tej skały osadowej. Czytając tekst, można odnieść wrażenie, iż Żukrowski opowiada całą historię tylko po to, by kolejno zobrazować przydatność gliny w garncarstwie, archeologii, budownictwie, przemyśle ceramicznym, rzeźbiarstwie, a nawet w lotnictwie. Pisarz nie zaniedbuje żadnej okazji, by dowieść, że „pogardzana glina” (29, s. 77, 94) – jak wielokrotnie powtarzane jest w utworze – ma wiele zastosowań, służy do wyrobu garnków, porcelany, klinkieru, aluminium, dachówki; posiada też właściwości izolacyjne. Oto powieściowe tyrady na cześć gliny:

„A to wy nie wiecie, że glina poi człowieka? Z glinianego garnczka najsmaczniejsze mleko! Ogrodnicy kupują doniczki tysiącami. A w mieście nasze dzbany stoją na honorowym miejscu – tak, moi drodzy, bo glina zdbi... Nasze wyroby aż za morza żeglują, zagranica się o nie dopomina...” (2, s. 36);

„[...] Porcelanki na słupie to też pogardzana glina. [...] Talerze, kubki, półmiski, moździerzki aptekarskie... To wszystko z gliny powstało, ale z gliny mądrze użytej...” (2, s. 74);

„[...] Z gliny drogą elektrolizy otrzymujemy pierwiastek glin. Znak chemiczny – Al., bo po łacinie nazywa się aluminium. Z niego się robi samoloty... Lekki jest, srebrzysty...” (2, s. 105).

Powieść ma ogromne walory poznawcze (jeden z recenzentów twierdził z uznaniem, iż nawet człowiek dorosły przeczyta ją „z dużą korzyścią” – Pigoń 1954: 7) oraz wychowawcze, chociaż te ostatnie są zbyt wyeksponowane, trochę rażą. *Poszukiwacze skarbów* zmierzają do udowodnienia, by posłużyć się stwierdzeniem bohatera prowadzącego – Maćka Bukaly, „[...] że glina to dobra rzecz” (2, s. 99). Trochę zaskakuje fakt, iż pisarz rezygnuje w tej powieści z narracji auktorialnej, bezsprzecznie łatwiejszej w lekturze, preferowanej przez młodzieżowego odbiorcę, na rzecz strategii personalnej. Nadrzędny podmiot mówiący opowiada z perspektywy Maćka Bukaly – powieściowego medium. Narrator Żukrowskiego – by odwołać się do spostrzeżeń Aleksandry Okopień-Sławińskiej – „[...] mówi o bohaterze jego (bohatera) własnymi słowami, przekształcając jednak przy tym bezpośrednio ja bohatera w uprzedmiotowione, narracyjne on” (Okopień-Sławińska 1979: 23).

Trzeba jeszcze podkreślić, iż obie omawiane współczesne powieści Żukrowskiego mają akcenty socrealistyczne, nie są wolne od polityki. No cóż, powstały na początku lat 50.; ówczesna rzeczywistość odcisnęła zatem na nich swe piętno. W *Słonecznym lecie* – jakby mimochodem – rozbrzmiewają hasła rozpowszechniane w ramach socjalistycznej propagandy sukcesu. Oto przykłady: „Buduje się teraz tyle nowych domów, [...] ile drzewa potrzebuje sama Warszawa. Warto wszystkie siły wyczerpać” (1, s. 24); „Nasze meble zna teraz cały świat. W Polsce powstały duże spółdzielnie meblarskie; [...] najlepsi artyści rysują projekty szaf, stołów, krzeseł i tapczanów. Meble muszą być wygodne i piękne w linii” (1, s. 52–53), „Praca umacnia pokój” (1, s. 48). Żukrowski przynajmniej kilka razy umieszcza na kartach pamiętnika swej bohaterki słowa uznania dla Polski Ludowej, każe małej Kasi głosić wyższość spółdzielni produkcyjnych nad właścicielami majątków ziemskich (1, s. 49). Wkłada w jej usta pochwałę dworu, po II wojnie światowej upaństwowionego i przeznaczonego do użytku publicznego (1, s. 50). W *Poszukiwaczach skarbów* Żukrowski też nie potrafi być apolityczny. Próbuje wychowywać małego odbiorcę w duchu socjalizmu, toteż w jednym miejscu narrator przypomni, że budynki powstają w niesamowitym tempie, robotnicy wykonują kilkaset procent normy (2, s. 108), innym razem któryś z bohaterów wtrąci: „Dziś oddajemy hołd bohaterom pracy [...] i tu się glina przydaje...” (2, s. 109). Przy jeszcze innej okazji hutnik Bednorz, ojciec Pelasi, pouczy chłopców: „Wy nawet nie wiecie, jak było dawniej, droga przed Wami prosta. A mnie ją zagrodzono. Wydzierano mi książkę z ręki, zapędzano do roboty... Do pasienia krowy, do okopywania zagonów u bogatego sąsiada... Tak [...], to tylko od was zależy, czy potrafcie wznosić fabryki, zaprzęgać rzeki do pracy, zmuszać glinę do latania. Tylko trzeba mocno chcieć” (2, s. 106).

Zajmijmy się teraz „wietnamskim” opowiadaniem o słoniu i przyjaźni. Ukazywało się ono najpierw w cenionym po wojnie „Płomyczku” (1956, nr 1–7). Trzeba przypomnieć, że na łamach tegoż pisma wydrukowano szereg znakomitych utworów, które weszły do klasyki literatury dla dzieci – *Rogasia z Doliny Rostoki* Marii Kownackiej, *Ferdynanda Wspaniałego* Ludwika Jerzego Kerna, *Zaczarowane butki* Janiny Porazińskiej, wreszcie *Poszukiwaczy skarbów* Wojciecha Żukrowskiego. W *Moim przyjacielu słoniu* rozbrzmiewają problemy pokazane w *Ognisku dżungli* i w *Domu bez ścian* (z jednej strony wyzysk chłopów, głód, przemoc fizyczna, z drugiej natomiast – niezwykła ofiarność, wręcz heroizm i braterstwo ludu wietnamskiego w walce o wyzwolenie). Różnica polega na tym, iż tym razem Wietnam oglądany jest nie przez Polaka czy innego Europejczyka, który zwiedza i opisuje ów egzotyczny kraj, lecz widziany oczami rdzennego mieszkańca tej ziemi, chłopca o imieniu Hoang Kao Wan, co znaczy – jak wyjaśnia narrator – „Wędrujący Obłok” (3, s. 7). Żukrowski wprowadza zatem rozwiązanie obecne w prozie Macieja Kuczyńskiego⁴ czy Mariana Bielickiego⁵, polegające na zastąpieniu narratora z zewnątrz

⁴ M. Kuczyński ma w swoim dorobku *Alarm pod Andami* (1961) i *Białe palmy* (1963). Pierwszy utwór obrazuje skutki kataklizmu w Chile, drugi natomiast przybliża rewolucyjne przemiany na Kubie.

⁵ Chodzi o powieść *Lacho z rodu Ha* (1959) Mariana Bielickiego, której akcja rozgrywa się w Tybecie. W przywołanych tekstach Kuczyńskiego i Bielickiego obca, egzotyczna dla Europejczyka cywilizacja pokazana jest z perspektywy rdzennego mieszkańca opisywanego kraju. Szczegółowiej na ten temat pisze Frycie 1978: 195, 197, 201.

przez opowiadacza-autochtona. Relacja młodego Wietnamczyka, skierowana do nieznanego z imienia i nazwiska Polaka, jest bardzo przejmująca, miejscami zbyt dramatyczna, niedostosowana do wrażliwości młodego czytelnika. Oto jedno z wielu przerażających wyznań mówiącego: „Och, wy nie wiecie, co to jest głód... Nos mój potrafił zwęszyć wędzoną rybę na drugim końcu wsi! Gnałem do chat rybaków, żeby wyprzedzić malców i wyżebrać jakiś kęs. U nas dzieci darzy się przyjaźnią, jednak nie wystarczało dla wszystkich i gospodarze odpędzali nas rzucając na odczepnego małą rybkę zawiniętą w liść. Biliśmy się o nią tarzając w kurzu gościńca wraz z parszywymi, zagłodzonymi psami. W końcu i psy zaczęły po jednym znikać – aż wszystkie zostały zjedzone” (3, s. 35).

Bohater-narrator, Wędrujący Obłok, opowiada o bezwzględnym obszarniku – panu Bao, ogromnej biedzie, która niegdyś nakazywała mu sądzić, iż „ryż – to jest życie” (3, s. 24), „ryż jest najważniejszy...” (3, s. 24). Rzeczywistość wojenna zweryfikowała to myślenie, z czasem bowiem bohater-narrator powie: „Już teraz wiedziałem, co jest najważniejsze – och, nie ryż! Mogłem się go wyrzec – gniew i ból syciły. Jednego pożałowałem – wolności... Widziałem, jak przemienia ludzi, czułem, że bez niej już nie potrafiłbym żyć” (3, s. 32). Nieco wcześniej stwierdzi: „Wtedy poczułem mocno przejmujący smak wolności. Wiedziałem, że jest ważniejsza od ryżu” (3, s. 31). Bohater-narrator obnaża okropności wojny, z trwogą i współczuciem wspomina pojmanie i torturowanie ojca wspierającego ruch partyzancki, walczący pod przewodnictwem Ho Szi Mina. *Mój przyjaciel słoń* – na co wskazuje tytuł – jest też opowiadaniem o przyjaźni, o szczególnej więzi zarówno pomiędzy ludźmi (młody Wietnamczyk w dowód wdzięczności za okazaną przez Polaków pomoc ofiarowuje im swego ukochanego słońca), jak i między człowiekiem a zwierzęciem. Wędrujący Obłok podkreśla, iż pomiędzy nim a „Panem Górą”, czyli słońciem wytworzyła się szczególna zażyłość: „Żyliśmy z jego [słońca – A. W.] pracy. Kochaliśmy go bardzo i żywił nas, ale i kochał. Myśmy go też kochali i uważali za członka rodziny” (3, s. 11). Szczególnie wzruszające są ostatnie zdania opowieści narratora-autochtona, gdy ujawnia on powody, dla których słoń stał się własnością Polaków: „Nie mieliśmy nic, czym moglibyśmy okazać wam swoją wdzięczność... Za przyjaźń płaci się sercem... Cóż miałem droższego? Oddałem wam naszego słońca...” (3, s. 58).

W grupie zapomnianych utworów Żukrowskiego dla młodzieży mieści się również opowiadanie historyczne *Szabla Gabrysia* (1952). Zanim bliżej zajmiemy się tym utworem, jedna ważna uwaga o sytuacji prozy historycznej dla młodych w pierwszych latach powojennych. Otóż po roku 1945 istniała swoista niechęć do tematyki historycznej, jeśli ją jednak podejmowano, to najczęściej zwracano się ku czasom piastowskim, o czym świadczą tytuły: *Arkona, gród Świętowita* (1946) Anny Świrszczyńskiej, *Skrzydła u ramion* (1946) Wandy Wasilewskiej, *Ojciec i syn* (1947) oraz *Imiennik* (1949) Karola Bunscha. Zainteresowano się także najstarszą epoką w dziejach ludzkości (*Przygody Meliklesa Greka* Witolda Makowieckiego z roku 1948). W kolejnym pięcioleciu, a zatem w latach 50., pojawiły się nowe tematy, zaczęto prezentować powstania i walki narodowowyzwoleńcze. Trzeba w tym miejscu przypomnieć wartościowy cykl Weroniki Tropaczyńskiej-Ogarkowej *Żołnierze Kościuszki* (1952–1955), książkę Tadeusza Łopalewskiego o powstaniu krakowskim *Serce i broń* (1955) oraz *Miasto na złotym szlaku* (1955) Lucyny Sieciechewiczowej, przybliżające czasy potopu szwedzkiego. Ta ostatnia

pozycja poprzez konstrukcję czasu koresponduje z interesującym nas historycznym opowiadaniem Żukrowskiego. Pisarz przenosi swego czytelnika w epokę Jana Kazimierza i opowiada o zdarzeniach, które rozegrały się wiosną 1655 roku. O czasie, który nie jest wprost zwerbalizowany, wnioskujemy z następujących wtrąceń narratora bądź bohaterów:

„Na czwarty dzień po św. Józefie odmieniła się pogoda. Ścichła ostatnia ulewa, ze śniegu nie zostało już nawet śladu” (4, s. 5);

„Opowiadał dwie niedziele temu braciszek zakonny, ludziom krzywdy przypominał... List od króla czytał: trzeba chłopom chwycić za kosy, szarpać Szweda, toporami drzewa na szlak obalać, w mostkach dyle rozrzucać... Król jegomość, od panów zdradzony, do ludu się o ratunek zwraca... Wolność obiecuję” (4, s. 6–7).

W centrum utworu znajduje się postać tytułowa – Gabrys Zazula – kilkunastoletni chłopak, który chciałby walczyć ze Szwedami pod wodzą Stefana Czarnieckiego. W finale tego krótkiego tekstu jego marzenia się spełniają, młody Zazula bowiem rozprawia się nie tylko ze Szwedami najeżdżającymi na rodzinną wioskę, ale również ze zdrajcami ojczyzny, zwłaszcza ze zniechęconym przez lud dziedzicem Byszewskim. Sprzedawczyk narodu otrzymuje słuszną karę (ginie przez powieszenie), ale wcześniej Gabrys odbiera mu szablę i dlatego słyszy od hetmana słowa pochwały: „Zdobyłeś szablę na Byszewskim, to ją sobie zatrzymaj... Niechże w twoich rękach służy ku obronie Rzeczypospolitej. Krew za nią przelana najpiękniejszym zdoła karmazynem... Masz mężne serce, będzie z ciebie tęgi żołnierz!” (4, s. 30).

Jak widać, w osobie Gabrysia Zazuli daje Żukrowski swoim małoletnim czytelnikom godny naśladowania wzór bohaterstwa i patriotyzmu. W omawianym utworze – co wynika z jego przynależności gatunkowej – historia miesza się z fikcją, ale tej ostatniej jest więcej. Wynika to zapewne również z adresu społecznego opowiadania. Autor, mając na uwadze zaledwie powierzchowną wiedzę odbiorców o wojnie polsko-szwedzkiej, raczej nie rozbudowuje tła historycznego. Z legendarnych postaci wymienia zaledwie dwie – Jana Kazimierza i hetmana Czarnieckiego; zdecydowanie bardziej koncentruje się na wydarzeniach fikcyjnych. Kreśli dynamicznie rozwijającą się akcję, zmierzającą ku punktowi kulminacyjnemu (pojmanie dziedzica Byszewskiego przez Gabrysia i w konsekwencji wprowadzenie młodego Zazuli do oddziałów Czarnieckiego) oraz – co już sygnalizowaliśmy – kreuje bohatera, z którym czytelnik może i powinien się identyfikować.

W dorobku Żukrowskiego znajdziemy także poemacik dla dzieci *Bal w agrestie*. Tekst wyraźnie nawiązuje do wcześniejszego o pięć lat, cieszącego się nieporównywalnie większą sławą, liryku Jana Brzechwy *Na straganie*. W obu tytułach bohaterami są warzywa (autor *Lotnej* dodatkowo wprowadza jeszcze kwiaty – stokrotkę, różę, malwy i zwierzęta – komary, kreta, mrówki, ślimaka) toczące dialog, podlegają zatem personifikacji. W wierszu Żukrowskiego jest to jednak tylko namiastka rozmowy, głos bowiem zabiera przede wszystkim podmiot liryczny – obserwator tytułowego balu. Sceneria rozmowy też jest inna – u Brzechwy – targowisko, u Żukrowskiego – ogród. Ostateczna konkluzja natomiast zbliża oba wiersze. Kapusta wieszczy zgon wszystkich warzyw sprzedawanych na straganie, na koniec powiada: „wnet i tak zginiemy w zupie”. W liryku Żukrowskiego z kolei kosz ogrodowy przestrzega warzywa: „Przyjdzie, przyjdzie na was bieda, / wszystkich was na targu sprzeda... / No, nie proście... Ja mu powiem... / Niech się raz

ogrodnik dowie! / Po tej nocy przehulanej / wszystko zwiędłe i zaspane, / wtedy powie ten okrutnik: / – tego zerwij, tamtą utnij! / Przyjdzie, przyjdzie na was bieda / wszystkich was na targu sprzeda!” (5, s. 22).

Nocny bal w agrestie z wiersza Żukrowskiego przedstawiony został imponująco z rozmachem: „I muzyka zaczęła grać... / Ho, ho / dziwiły się tyczki / w grochu, / Ile par, jaki pochód, / aż stąd na łąki... / Na przodzie / dwie piegowate biedronki, / potem bez liku świetlików, / gdzie się ruszę, / pełno chrabąszczy / i muszek!” (5, s. 9). W poemacie objawia się też humor Żukrowskiego – stonodze w tańcu płaczą się nogi, kret popadł w kłopoty finansowe z powodu kaprysów żony („bo jak się kretowa uprze, / będzie tańczyć latem w futrze” – 5, s. 21), toteż nie bierze udziału w balu; w konsekwencji musi sprzedać kretowisko, komary z kolei dają pokaz boksu, męskiej, twardej dyscypliny.

Dla małego czytelnika Żukrowski pozostawił nie tylko znakomite *Porwanie w Tiutiurlistanie*, jego kontynuację *Na tronie w Blabonie* czy zbiór baśni wietnamskich *Ognisko w dżungli*. Autor *Lotnej* wzbogacił literaturę dziecięco-młodzieżową o jeszcze kilka tytułów (*Słoneczne lato*, *Poszukiwacze skarbów*, *Mój przyjaciel słoń*, *Szabla Gabrysia*, *Bal w agrestie*), które uległy zapomnieniu. Wypada w tym miejscu zapytać, dlaczego wymienione utwory odeszły w cień, z jakiego powodu nie dostrzegają ich nie tylko badacze, ale również czytelnicy? Przede wszystkim są to teksty słabsze niż *Porwanie w Tiutiurlistanie*, choć – co trzeba podkreślić – niepozbawione wartości. Kryją w sobie walory estetyczne (*Bal w agrestie*) oraz – co szczególnie ważne w tekstach o adresie młodzieżowym – wychowawcze. Uczą patriotyzmu (*Szabla Gabrysia*), eksponują wartość przyjaźni (*Mój przyjaciel słoń*, *Poszukiwacze skarbów*), mówią o podstawowym prawie każdego człowieka do wolności (*Mój przyjaciel słoń*), uwrażliwiają na piękno przyrody (*Słoneczne lato*). Wydaje się, że o braku powodzenia wymienionych tytułów nade wszystko decydują dwa czynniki: anachroniczna tematyka oraz akcenty socrealistyczne. Problemy, jakie Żukrowski porusza, nie zaciekawiają współczesnych młodych ludzi, żyjących w dobie niesamowitego postępu technicznego, zafascynowanych grami komputerowymi. Dzisiejszego małego odbiorcy nie zainteresują pamiętnikarskie zapiski bohaterki-narratorki o koloniach w lesie (*Słoneczne lato*), wojna wietnamsko-japońska (*Mój przyjaciel słoń*) czy wywód o sposobach wykorzystania gliny (*Poszukiwacze skarbów*). Zmienił się świat i zmienili się też czytelnicy, wydaje się przeto, że pomijane teksty Żukrowskiego o adresie dziecięco-młodzieżowym niestety nie spotkają się z żywym zainteresowaniem dzisiejszego odbiorcy. Próżno chyba czekać na ich dowartościowanie.

Bibliografia

- Cz., Z., 1952. Słoneczne lato. *Dziś i jutro*, 36, 11.
- FRYCIE, S., 1978. *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1970*. T. 1. Warszawa: WSiP.
- G.[GOLMONT-HENNELOWA], J., 1952. Beztroski margines. *Tygodnik Powszechny*, 38, 8.
- KOŁODZIEJCZYK, J. S., 1948. Uroczą książką. *Twórczość*, 1, 98–100.
- LAM, A., 1954. Rzeźbiarz mądrej gliny. *Nowa Kultura*, 20, 6.
- MELKOWSKI, S., 1985. *Wojciech Żukrowski*. Warszawa: PIW.
- OKOPIEŃ-SŁAWIŃSKA, A., 1979. Jak formy osobowe grają w teatrze mowy? *In: Red. Cz. NIE-DZIELSKI, J. SŁAWIŃSKI. Tekst i fabuła*. Wrocław: Ossolineum, 9–32.
- P.[PIGON?], S., 1954. Żółty skarb. *Tygodnik Powszechny*, 13, 7.
- STAROWIEYSKA-MORSTINOWA, Z., 1946. Książka najpiękniejsza... *Tygodnik Powszechny*, 46, 7.
- WZOREK, A., 2012. „Porwanie w Tiutiurlistanie” w kieleckim Teatrze Lalki i Aktora „Kubuś”. *Orbis Linguarum*, 38, 537–546.
- WZOREK, A., 2013. *Sztuka pisarska Wojciecha Żukrowskiego*: Kielce UJK.
- ŻUKROWSKI, W., 1943. *Bal w agreście*. Kraków: Księgarnia Stefana Kamińskiego.
- ŻUKROWSKI, W., 1960. *Mój przyjaciel słoń*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- ŻUKROWSKI, W., 1980. *Porwanie w Tiutiurlistanie*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- ŻUKROWSKI, W., 1954. *Poszukiwacze skarbów*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- ŻUKROWSKI, W., 1954. *Słoneczne lato*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- ŻUKROWSKI, W., 1954. *Szabla Gabrysia*. Warszawa: Nasza Księgarnia.

Anna Wzorek

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: contemporary Polish literature, popular literature and culture, interwar period drama (1918–1939)

WOJCIECH ŻUKROWSKI (WHO WE DO NOT REMEMBER) – FOR THE YOUNG READER

Summary

The main objective of the article is to discuss the forgotten works of Wojciech Żukrowski written for young people. The author is remembered by young readers as the one who created the fairy places of Tiutiurlistan and Blabancja (from the novels of *Porwanie w Tiutiurlistanie* [Kidnapping in Tiutiurlistan] and *Na tronie w Blabonie* [On the Throne in Blabon] and collected Vietnamese legends (*Ognisko w dżungli* [Fire in the Jungle]). However, Żukrowski wrote numerous texts addressed to children and young people which did not gain so much popularity, such as two modern novels of *Słoneczne lato* [Sunny Summer] (1952) and *Poszukiwacze skarbów* [Treasure Hunters] (1954), a “Vietnamese” short story *Mój przyjaciel słoń* [My Friend the Elephant] (1957) as well as historical novels *Szabla Gabrysia* [Sabre Gabriela] (1952) and a short poem *Bal w agreście* [The Ball in a Goosberry Field] (1943). The article analyses the present titles and poses a very important question concerning the causes of the works being so unsuccessful. It is stated in the summary of the article that the forgotten works by Żukrowski written for young people are not devoid of values and comprise numerous aesthetic qualities (*Bal w agreście*), cognitive values (*Poszukiwacze skarbów*, *Mój przyjaciel słoń*) or educational values (*Słoneczne lato* or *Mój przyjaciel słoń*). The works by Wojciech Żukrowski analysed in the article are, however, anachronistic for a modern reader and outdated mainly due to the subject matter they tackle as well as included so-called elements.

KEY WORDS: literature for children and young people, Wojciech Żukrowski, social realism.

Anna Wzorek

Jano Kochanovskio universitetas Kielcuose, Lenkija

Moksliniai interesai: šiuolaikinė lenkų literatūra, populiarioji literatūra ir kultūra, tarpukario laikotarpio drama (1918–1939)

VOICECHAS ŻUKROVSKIS (KURIO MES NEPAMENAME) – JAUNAJAM SKAITYTOJUI

Santrauka

Šio straipsnio tikslas yra aptarti užmirštus Voicecho Żukrovskio darbus, skirtus jauniems žmonėms. Jaunieji skaitytojai atsimena autori, kuris sukūrė stebuklingas Tiutiurlistano ir Blablonkos vietas (apysakose „Pagrobimas Tiutiurlistane“ (lenk. *Porwanie w Tiutiurlistanie*) ir „Blabono soste“ (lenk. *Na tronie w Blabonie*) bei rinko Vietnamo legendas („Gaisras džunglėse“ (lenk. *Ognisko w džungli*)). Nepaisant to, Żukrovskis parašė daug vaikams ir jaunuoliams skirtų tekstų, kurie nebuvo itin populiarūs, tai du šiuolaikiniai romanai „Saulėtoji vasara“ (lenk. *Słoneczne lato*, 1952) ir „Lobių ieškotojai“ (lenk. *Poszukiwacze skarbów*, 1954), vietnamietiškas apsakymas „Mano draugas dramblys“ (lenk. *Mój przyjaciel słoń*), o taip pat istoriniai romanai „Sabre Gabriela“ (lenk. *Szabla Gabrysia*) (1952) ir trumpas eilėraštis „Kamuolys agrastų lauke“ (lenk. *Bal w agreście*, 1943). Straipsnyje analizuojami šie kūriniai ir ieškoma priežasčių, kodėl jie buvo tokie nepopuliarūs. Pamiirštuose, jaunuoliams parašytuose Żukrovskio kūrinuose diegiamos vertybės („Kamuolys agrastų lauke“), atskleidžiami kognityviniai aspektai („Lobių ieškotojai“, „Mano draugas dramblys“), didaktiniai momentai („Saulėtoji vasara“ arba „Mano draugas dramblys“). Šiuolaikinis skaitytojas Voicecho Żukrovskio darbus intrepretuoja iš anachroninės perspektyvos ir laiko juos pasenusiais dėl juose gvildenamų temų bei socialinio realizmo elementų.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: literatūra vaikams ir jaunuoliams, Voicechas Żukrovskis, socialinis realizmas.

Gauta 2014 04 15

Priimta publikuoti 2014 08 11